

ПОНЯТТЯ «ГОТОВНІСТЬ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ» У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Староста В.І.,

*д-р пед. наук, професор, професор кафедри педагогіки та психології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Довгей О.І.,

*старший викладач кафедри німецької мови та літератури
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

У статті проведено узагальнення підходів різних авторів до трактування поняття «готовність до педагогічної діяльності». Показано, що наведені формулювання понять є взаємодоповнюючими і свідчать про багатоаспектність підходів дослідників, які виокремлюють певні особливості готовності майбутнього вчителя до професійної діяльності.

Ключові слова: готовність, педагогічна діяльність, готовність до педагогічної діяльності, підготовка вчителів.

В статье обобщены подходы различных авторов к трактовке понятия «готовность к педагогической деятельности». Показано, что приведенные формулировки понятий являются взаимодополняющими и свидетельствуют о многоаспектности подходов исследователей, которые выделяют определенные особенности готовности будущего учителя к профессиональной деятельности.

Ключевые слова: готовность, педагогическая деятельность, готовность к педагогической деятельности, подготовка учителей.

Starosta V.I., Dovgei O.I. CONCEPT «PREPAREDNESS TO EDUCATIONAL ACTIVITIES» IN RESEARCH

The article summarizing approaches of different authors to the interpretation of the concept of «preparedness to educational activities». It is shown that the above formulation concepts are complementary and multidimensional approaches suggest researchers who distinguish certain features willingness of future teachers to the profession.

Key words: preparedness, educational activities, preparedness to educational activities, training of teachers.

Постановка проблеми. В сучасних умовах посилюються вимоги до фундаментальної та психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів, їх професійних якостей, готовності до складної педагогічної діяльності, саморозвитку, самореалізації в сучасних умовах.

Категорія «готовність до професійної діяльності» – одна з центральних у професійній педагогіці та психології праці – була введена в науковий обіг наприкінці XIX ст. Упродовж майже 100-річної історії застосування її зміст зазнавав суттєвих змін. Проблема формування готовності майбутнього вчителя до успішної професійної діяльності на засадах особистісно орієнтованої педагогіки стала предметом наукового вивчення Р. Барта, І. Беха, І. Зязюна, С. Кульневича, О. Пехоти, А. Старевої та інших учених, починаючи з другої половини XX ст. Методологічною основою для її розв'язання є основні положення гуманістичної філософії та особистісний підхід (Ю.Шаповал [15]).

Дослідниками (З. Курлянд та ін. [13, с. 224]) показано, що проблема готовності стала об'єктом спеціальних досліджень не так давно, а саме:

- перший етап (кінець XIX – початок XX ст.) – її вивчали у зв'язку з проникненням у психічні процеси людини; розуміння готовності як настанови (К. Марбе, О. Кюльпе, Д. Узнадзе);
- другий етап – дослідження готовності як деякого феномена стійкості людини до зовнішніх і вну-

трішніх впливів (У. Томас та Ф. Знанецькі, Г. Олпорт, Д. Кац, М. Сміт та ін.);

- третій етап вивчення готовності пов'язаний із дослідженнями в галузі теорії діяльності; готовність характеризують як якісний показник саморегуляції на різних рівнях проходження процесів: фізіологічний, психологічний, соціальний (М. Дьяченко і Л. Кандибович, М. Левітов та ін.). Починаючи з 70-х років XX ст. розгляд проблеми готовності набуває розвитку у зв'язку з дослідженнями педагогічної діяльності (К. Дурай-Новакова, Л. Кондрашова, В. Моляко, О. Мороз, В. Сластьонін та ін.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти підготовки вчителів, а також їх готовності до педагогічної діяльності розглядалися за кількома напрямками, зокрема:

- теоретико-методологічні і технологічні основи професійної підготовки вчителя у втдих навчальних закладах, підвищення якості цієї підготовки (В. Андрущенко, С. Архангельський, Ю. Бабанський, С. Гончаренко, І. Зязюн, Н. Кузьміна, А. Кузьмінський, М. Лещенко, Н. Ничкало, С. Сисоєва, Л. Хомич та ін.);
- формування готовності вчителя до професійної діяльності (Л. Божович, О. Демченко, Л. Кондрашова, Н. Кузьміна, Є. Клімов, Т. Кудрявцев, А. Липенко, Л. Мітіна, А. Маркова, С. Мартиненко, М. Назаренко, В. Сластьонін, В. Федоров та ін.); а

також психологічні питання такої готовності (Г. Костюк, В. Моляко та ін.);

- особистісний і професійно-педагогічний розвиток майбутніх учителів (Г. Балл, І. Бех, С. Максименко, В. Моляко, О. Пехота, Л. Пуховська та ін.).

Проблема готовності до різних видів педагогічної діяльності є об'єктом наукового інтересу багатьох дослідників. Аналіз праць показує, що готовність до педагогічної діяльності як поняття розглядається з різних аспектів, а відповідно виникає необхідність узагальнення існуючих підходів, оскільки ще й досі дослідники не дійшли єдиної думки щодо його сутності.

Метою статті є висвітлення та узагальнення підходів різних авторів щодо трактування поняття «готовність до педагогічної діяльності».

Виклад основного матеріалу. Розглянемо сутність основних понять нашого дослідження. «Готовність до педагогічної діяльності» як поняття є інтегроване і поєднує «готовність» та «педагогічна діяльність».

С. Мартиненко [10] на основі аналізу джерел з філософії, соціології, економіки, психології та педагогіки:

- визначено сутність поняття «професійна діяльність» – як складна, багаторівнева, динамічно-розвивальна система взаємопов'язаних і взаємозумовлених внутрішніх і зовнішніх дій учителя, спрямованих на досягнення багатопланової мети навчання і виховання дитячої особистості. З основними етапами реалізації педагогічної мети пов'язано цілепокладання, цілереалізацію і цілествердження;

- уточнено поняття «професійна діяльність учителя», що полягає у створенні в освітньому процесі умов для навчання, виховання, розвитку і самовдосконалення особистості, встановлення потенційних можливостей та умов для творчої самореалізації. Структура професійної діяльності містить мету навчання (педагогічні завдання); професійно-педагогічну спрямованість (мотив); концептуальну модель і план вирішення кожного педагогічного завдання; процес опрацювання поточної інформації; перевірку і корекцію їхніх результатів;

- показано, що поняття «педагогічна діяльність учителя» – похідне від категорії «професійна діяльність», яка розглядається як пізнавальна, комунікативна та організаційно-методична; процес усвідомленої, цілепокладальної, саморегульованої діяльності вчителя, спрямованої на аналітичне виокремлення та ефективне розв'язання професійно-педагогічних завдань, виявлення, формування і розвиток рефлексивної позиції учителя.

Деякі інші трактування сутності поняття «педагогічна діяльність» наведено у табл. 1.

С. Мартиненко [10] також зазначає, що «діагностична діяльність учителя» – провідний вид педагогічної діяльності, спрямований на розпізнавання якостей, характеристик і стану всіх складових конкретної педагогічної ситуації, шляхом використання діагностичних методів і прийомів, одержування інформації про стан розвитку об'єкта, що діагностується; вироблення основ для визначення педагогічного завдання, прийняття і виконання учителем практичних рішень.

Що стосується поняття «готовність вчителя до професійної діяльності», то у психологічній і педагогічній науці немає єдиного підходу щодо розгляду феномена «готовність». Наприклад, на основі теоретичного аналізу науково-педагогічної літератури дослідниками О. Комар [7, с. 143], Л. Красюк [9, с. 157] та ін. встановлено, що «готовність» визначається, як «психічний стан», як «особистісне», «структурне утворення», «властивість» або «якість» особистості; вчені переважно диференціюють поняття «готовність» і «підготовка», розглядаючи підготовку як процес, а готовність – як результат цього процесу. Подібну думку сформульовано в (Ю. Шаповал [15]), що поняття «готовність вчителя до професійної діяльності» переважна більшість учених (Л. Кадченко, В. Ковальов, Л. Кондрашова, В. Сластьонін та ін.) тісно пов'язує з поняттям «професійна підготовка». Професійна підготовка розглядається науковцями як процес формування готовності майбутнього педагога до професійної діяльності, а готовність – як її мета і результат.

І. Бужина [2, с. 16] у дисертаційному дослідженні показує, що М. Дьяченко, Л. Кандилович визначають готовність як активно-дієвий стан особистості,

Таблиця 1

Деякі трактування поняття «педагогічна діяльність»

Трактування поняття	Джерело
Особливий вид соціокультурної діяльності, спрямованої на передачу накопичених людством культури й досвіду від старших поколінь молодшим, створення умов для їх всебічного гармонійного розвитку та підготовки до виконання певних соціальних ролей у суспільстві	Н. Волкова [3, с. 468]; В. Сластьонін та ін. [14]; О. Дубасенюк та ін. [4, с. 1911]
Складно організована система низки діяльностей: 1) практична діяльність викладача з навчання і виховання людини; 2) метод, діяльність фахівця з викладання матеріалу пед. науки працівникам різних установ (пов'язана з методикою навч. предмета або з методикою проведення виховної роботи в школі); 3) управлінська діяльність керівників освітньої теми;	Енци. освіти [5, с. 640]
4) науково-педагогічна діяльність (наук.-дослідна).	
Це діяльність педагога в навчально-виховному процесі, спрямована на формування і розвиток особистості вихованців	В. Ягупов [16, с. 160]

настанову на певну поведінку, змобілізованість сил для виконання завдання. Готовність до певного виду діяльності передбачає певні мотиви і здібності. В. Сластьонін визначає професійно-педагогічну готовність як особливий психічний стан, наявність у суб'єкта зразка структури певних дій і постійної спрямованості свідомості на їх виконання. Стан професійної готовності охоплює різного роду настанови на усвідомлення педагогічного завдання, моделі вірогідної поведінки, визначення оптимальних способів дії, оцінку своїх можливостей в їх зіставленні з передбачуваними труднощами та необхідністю досягнення певного результату.

О. Третяк готовність до діяльності визначає як такий особливий психічний стан, який передбачає наявність у суб'єкта образу, структури, визначеної дії та постійної спрямованості на його виконання. Розглядаючи готовність в контексті з настановою, А. Ліненко доходить висновку про значну кількість дефініцій цього поняття. Готовність – це настанова, очікування, намір, явище, якість, феномен, пильність тощо. Узагальнюючи різноманітні точки зору у визначенні готовності, ознак її прояву А. Ліненко зазначає, що вони взаємно не виключають одна одну, а розширюють та поглиблюють уявлення про складність і багатогранність цього явища (цит. І. Бужина [2, с. 16]).

Згідно О. Матвієнко [11, с. 239], поняття «готовність» дослідники розглядають переважно як результат спеціальної підготовки, наслідок діяльності, передумову до професійної діяльності, що забезпечує її ефективність, виконує регулятивну функцію, є сталою; інтегроване особистісне утворення, що забезпечує необхідні внутрішні умови для успішного здійснення діяльності; суб'єктивний, активно-дієвий стан особистості, що спонукає до діяльності, спрямований на її виконання.

Л. Костюченко [8] характеризує готовність як змінну характеристику, що залежить від віку, досвіду, індивідуальних властивостей особистості, тому що цей феномен доцільно розглядати як складне багаторівневе утворення, усталену структуру якостей та здібностей особистості, які реалізуються в діяльності.

Поняття «готовність учителя початкових класів до професійної діяльності» – це полікомпонентний витвір, що включає в себе психологічну, педагогічну, предметну підготовку, а також сформованість певних особистісних якостей педагога (О. Івлієва [6]).

Таким чином, професійну готовність учителя дослідники переважно визначають як інтегровану якість, єдність структурних елементів, мобілізацію складових професійного та особистісного досвіду, закономірний результат спеціальної підготовки, широку і системну професійну компетентність, що включає професійно-моральні погляди та переконання, професійну спрямованість, самоаналіз (Л. Костюченко [8]).

Розглянемо деякі трактування вчених готовності до педагогічної діяльності, як і готовності до будь-яких аспектів цієї діяльності, а саме:

- готовність до професійного саморозвитку – результат взаємодоповнюючих процесів цілеспрямованого й керованого процесу формування готовності в загальній системі підготовки фахівців і процесу саморозвитку, особистісного становлення майбутнього педагога (А. Бистрюкова [1]);

- готовність майбутніх учителів до формування гуманістичних відносин молодших школярів – цілісне стійке полікомпонентне утворення, яке забезпечується позитивною мотивацією, оволодінням сучасною технологією формування гуманістичних якостей у майбутніх учителів, їхньою потребою до педагогічної рефлексії (І. Бужіа [2, с. 16]);

- фахова готовність до педагогічної діяльності вчителя початкових класів – цілісне стійке утворення, яке є водночас фундаментальною передумовою успішного виконання функцій, організації ефективного навчального процесу молодших школярів, та результатом професійно-педагогічної підготовки вчителя. Існують всі підстави розрізняти в досліджуваному феномені мотиваційний, змістово-процесуальний та рефлексивний компоненти. Означена готовність не є природженим явищем, вона формується і розвивається в результаті досвіду людини. Провідна роль у формуванні готовності вчителя початкових класів до педагогічної діяльності належить основному етапу його професійного становлення – вищій педагогічній школі (О. Івлієва [6]);

- готовність студента до професійно-педагогічної діяльності – це важлива інтегрована якість і стійка особистісна характеристика майбутнього вчителя, що виявляється у його здатності здійснювати ефективну педагогічну діяльність і є результатом процесу професійної підготовки вчителів у ВНЗ (О. Комап [7, с. 149]);

- готовність майбутнього вчителя початкових класів – це інтегрована якість особистості з позитивною мотивацією із стійкими моральними цінностями та міцними знаннями й уміннями, що дає можливість творчо підходити до вирішення професійних завдань та критично оцінювати власні дії (Л. Костюченко [8]);

- підготовка виступає засобом формування готовності до діяльності, готовність є результатом і показником якості підготовки, що реалізується і перевіряється, в діяльності; діяльність є метою підготовки і водночас виконує функції її регулювання та корекції (Л.Красюк[9, с. 160]);

- готовність майбутнього вчителя початкових класів до діагностичної діяльності – цілісна інтегративна якість учителя, його професійної здатності й компетентності, що забезпечує ефективне виконання ним діагностичної діяльності в процесі навчання і виховання молодших школярів (С. Мартиненко [10]);

- готовність майбутнього вчителя до творчої навчально-виховної діяльності – сукупність особистісних, психологічних і професійних особливостей майбутнього вчителя, що охоплюють ціннісно-мотиваційну, змістово-процесуальну та дієво-операційну сфери педагогічної діяльності, яка дає йому

змогу успішно реалізувати педагогічну взаємодію у навчально-виховному процесі (О. Матвієнко [11, с. 243]);

- готовність учителя до формування навчально-пізнавальної компетентності молодших школярів (важлива складова професійної компетентності) – інтеграційне утворення з динамічною структурою, між компонентами якого існує функціональна залежність, яка відображає здатність педагога ефективно проектувати та реалізовувати умови формування в школярів навчально-пізнавальної компетентності (І. Олійник [12, с. 165]);

- сукупність професійно зумовлених вимог до вчителя визначається готовністю до педагогічної діяльності (З. Курлянд та ін. [13, с. 224]);

- готовність учителя початкових класів до особистісно орієнтованого навчання молодших школярів у контексті особистісно-функціонального підходу – інтегративна якість особистості, що являє собою єдність особистісних і функціональних компонентів та є умовою успішної професійної діяльності гуманістичного спрямування (Ю. Шаповал [15]).

Ретроспективним аналізом готовності вчителя до професійної діяльності в дисертаційному дослідженні Ю.Шаповал [15] виявлено співіснування найрізноманітніших наукових підходів до визначення цього поняття та структури готовності: психологічного (В. Шмига та ін.), функціонального (Н. Кузьміна, Р. Пенькова, Т. Солюд та ін.), особистісного (С. Єлканов, Л. Кадченко, Л. Кондрашова, Р. Нью, І. Огородников та ін.), особистісно-функціонального (Л. Веретенников, Л. Подимова, В. Слассьонін та ін.), культурологічного (О. Міщенко та ін.).

Теоретичний аналіз проблеми готовності до професійно-педагогічної діяльності дозволив установити, що наведені формулювання понять є взаємодоповнюючими і свідчать про багатоаспектність

підходів дослідників, які виокремлюють певні особливості готовності вчителя до професійної діяльності. Погоджуємось з трактуванням О. Комар [7, с. 149], у якому використано кілька підходів (особистісний, системний, функціональний), але пропонуємо внести доповнення, що готовність можна тлумачити і як мету професійної підготовки вчителів. Таким чином, готовність до педагогічної діяльності – це важлива інтегрована якість і стійка особистісна характеристика майбутнього вчителя, що виявляється у його здатності здійснювати ефективну педагогічну діяльність і є метою та результатом процесу професійної підготовки вчителів у ВНЗ (О. Комар [7, с. 149]; курсивом виділено наше доповнення);

З наших міркувань, готовність майбутніх учителів до педагогічної діяльності можна також визначити як інтегральне особистісне утворення, мета і багатоаспектний результат професійної підготовки студентів, який передбачає наявність відповідних компонентів (мотиваційного, когнітивного, процесуального, рефлексивного) і забезпечує особливий психологічний стан усвідомлення педагогічного завдання щодо формування у школярів відповідних знань, умінь та навичок, компетенцій.

Висновки і перспективи подальших розвідок.

Таким чином, теоретичний аналіз проблеми готовності до професійно-педагогічної діяльності дозволив установити, що наведені формулювання понять є взаємодоповнюючими і свідчать про багатоаспектність підходів дослідників, які виокремлюють певні особливості готовності майбутнього вчителя до професійної діяльності.

Подальші розвідки, вважаємо, доцільно спрямувати на подальше вивчення компонентів готовності до педагогічної діяльності та їх формування у процесі підготовки майбутніх учителів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бистрюкова А. Н. Формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкових класів засобами проективної технології: автореф. дис... на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / А. Н. Бистрюкова. – Ялта, 2009. – 20 с.
2. Бужина І. В. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до формування гуманістичних відносин молодших школярів: автореф. дис... на здобуття наук, ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / І. В. Бужина. -К., 2005.-42 с.
3. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посібник. 3-тє вид., стер. / Н. П. Волкова. – К.: Академ -видав, 2009.-616 с.
4. Дубасенюк О. А. Методика викладання педагогіки: навч. посіб. / О. А. Дубасенюк, О. Є. Антонова. – Житомир : вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2008. – 492 с.
5. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
6. Івлієва О. М. Критеріально-орієнтоване тестування в системі формування професійної готовності вчителя початкових класів: автореф. дис... на здобуття наук, ступеня канд.пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / О. М. Івлієва. -Одеса, 2001.-20 с.
7. Комар О. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивної технології: дис. на здобуття наук. ступ. доктора пед. наук : 13.00.04 / Ольга Анатоліївна Комар. – Умань, 2011. – 512 с.
8. Костюченко Л.В. Формування готовності до майбутньої професійної діяльності вчителів початкових класів у комплексі «училище-університет»: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Л. В. Костюченко. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – 19 с.
9. Красюк Л. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до педагогічної діяльності: теоретичний аспект / Людмила Красюк // Гуманітарний вісник «Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т імені Григорія Сковороди» : зб. наук. пр. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – Вип. 28. – С. 157-160.
10. Мартиненко С.М. Система підготовки вчителя початкових класів до діагностичної діяльності : автореф. дис... на здобуття наук, ступеня докт. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» 1С. М. Мартиненко. – К., 2009. – 47 с.

11. Матвієнко О. Готовність майбутнього вчителя початкової школи до творчої навчально-виховної діяльності / Олена Матвієнко // Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського держ. ун-ту імені Павла Тичини; [ред. кол. : Побі-рченко Н. С. (гол. ред.) та ін.]. – Умань: ФОП Жовтий О.О., 2012. – Вип. 6 (4.1). – С.238-244.
12. Олійник І. М. Обґрунтування структури готовності вчителя до формування навчально-пізнавальної компетентності молодших школярів [Електронний ресурс] / І.М. Олійник // Педагогічний процес: теорія і практика. – 2013. – Вип. 4. – С. 163-169. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf7prrp_2_013_4_19.pdf
13. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / [Курлянд З. Н., Хмелюк Р. І., Семенова А. В. та ін.]; за ред. З. Н. Курлянд. – [2-ге вид.]. – К. : Знання, 2005. – 399 с.
14. Слостенин В. А. Педагогика: учеб. пособие / В.А. Слостенин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов; под ред. В.А. Слостенина. М.: Академия, 2007. – 576 с.
15. Шаповал Ю. Д. Педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя початкових класів до особистісно орієнтованого навчання молодших школярів: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Ю. Д. Шаповал. – Х., 2007. – 20 с.
16. Ягулов В. В. Педагогіка: навч. посібник / В. В. Ягулов. – К.: Либідь, 2003. – 560 с.